

І.П. Клімаў (Мінск)

КАМПАЗІЦЫЙНЫЯ І СТРУКТУРНЫЯ АСАБЛІВАСЦІ НЯСВІЖСКАГА КАТЭХІЗІСА 1562 г. СЫМОНА БУДНАГА

Кірылічны катэхізіс, надрукаваны ў Нясвіжы ў 1562 г. (далей – НК), з’яўляецца адным з першых буйных выданняў на старабеларускай мове. Яго аўтарам стаў славуты пратэстант Сымон Будны, які пладавіта пісаў на некалькіх мовах і выступаў як перакладчык, публіцыст, пісьменнік, тэолаг і нават паэт. НК быў яго першым даробкам, створаным яшчэ калі Будны жыў у якасці казнадзеля ў Клецку і мог толькі час ад часу наезджаць у Нясвіж. Такі выразна тлумачальны і павучальны твор, як катэхізіс, Будны ператварыў у палемічны трактат, а месцамі нават у сапраўдны памфлет.

Нягледзячы на сваё важнае значэнне, помнік мала вывучаны ў плане кампазіцыі, структуры і стылістыкі. Асноўныя моўныя асаблівасці НК былі ўважліва разгледжаны Я. Карскім [3; перавыданне: 4, с. 188-207] і А. Жураўскім [1, с. 187-201; 2]. Сам помнік, апрача дэдыкацыі і прадмовы, складаецца з 4 частак, не зусім роўных паміж сабой; найбольшая ўвага ў навуцы, як звычайна, надавалася першай частцы (пераважна гісторыкамі, якія цытавалі і пераказвалі яе). У выніку папярэдніх даследаванняў [5] было высветлена, што ўласна катэхізіс у помніку мае мінімальную фармальную рубрыкацыю і складаецца з мноства дастаткова стэрэатыпных артыкулаў рознага памеру, пераважна невялікіх. Такі артыкул утварае асобнае пытанне, якое служыць фактычна загаловам, і больш-менш працяглы адказ на яго. Пры гэтым амаль кожны артыкул выяўляе дастаткова стандартныя структурныя рысы ў кампазіцыі, змесце і нават сінтаксісе.

Кожная частка НК падзяляецца на шэраг тэм, кожная з якіх, у сваю чаргу, разбіваецца на некалькі пытанняў (артыкулаў). У прыватнасці, першая частка помніка ўтрымлівае абмеркаванне дзесяці заветаў (часам называных як *приказанье*), так званы дэкалог. Пры абмеркаванні трэцяга завету (арк. 16а-37а) Будны закранае некалькі тэм. Адна з іх – тэма клятвы і прысягі (арк. 20а-26а), дзе Будны абгрунтоўвае абавязак хрысціяніна мінімізаваць свае клятвы і абмяркоўвае ўмовы і абставіны іх давання. Гэтая тэма ў яго разбіта на 5 асобных пытанняў:

Годить ли ся челоуѣку хрїстианьскому присягати, чили не? (арк. 20а);

Если ся годить присягати Хрїстианину , для чого ж самъ Хс̃ заказуетъ клясти сѦ и небомъ и землею и Ёеросолимомъ? (арк. 21);

На чие имя маеть бытии присяга? (арк. 23);

Што маеть пре^д собою мѣти члвекъ коли присягаеть? Бо некоторые мѣвають образ, на которий руку кладуть, або и целуютъ. (арк. 24);

Што ѿ томъ розумѣешь ест ли бы кто присягнуль што учинити, а потомъ бы обачиль, иже онаа рѣчь естъ противу слова Божїего, маеть ли той для присягы ѿную рѣчь дѣломъ исполнити, чили не маеть? (арк. 25а).

Як бачна, адны пытанні дастаткова сціплыя і кароткія, іншыя працяглыя і празмерна дэталізаваныя (напрыклад, могуць мець у сваім складзе даданыя сказы ці складацца з некалькіх сказаў). Па змесце бачна, што першыя – гэта дастаткова агульныя пытанні, непасрэдна звязаныя з тэмай, тады як другія – прыватныя, дробныя, засяроджаныя на высвятленні асобных выпадкаў ці аспектаў. Часам пытанні могуць утрымліваць нават асобныя прыклады дзеля лепшай даходлівасці (як, напрыклад, у апошнім пытанні вышэй). Т. ч., складаныя тэмы ў Буднага разбіваюцца пытаннімі на некалькі кампанентаў. Пры гэтым выкарыстоўваюцца як агульныя пытанні (яны, як правіла, кароткія), так і ўдакладняючыя ці дэталізуючыя пытанні (яны, як правіла, працяглыя). Гэтая заканамернасць уласцівая для ўсяго НК, за некаторымі выключэннямі.

Бадай, найбольш цікавым з такіх выключэнняў з’яўляецца своеасаблівы трактат (арк. 26а-35а) пра неабавязковасць манаства. У НК ён змешчаны адразу пасля тэмы пра клятву і прысягу і ніяк не падзелены ні пытаннімі, ні якімі-небудзь іншымі сродкамі. Увесь гэты трактат ўводзіцца ўсяго адным пытаннем:

Яко деръжишь ѿ иноцехъ или ѿ девътеницѣхъ, которые молбою обещають девъство ховати даже къ смерти? (арк. 26а-27).

У трактаце, згодна з пратэстанцкай дактрынай, абгрунтоўваецца бясплённасць і непатрэбнасць манаства ў эпоху Буднага. Не адмаўляючы прама вартасць манаства, аўтар згадвае ў яго *великие блуды, наболей три* (арк. 27) – фактычна, абмеркаванне гэтых трох «блудаў» манаства і складае змест трактата. Паводле сваіх стылістычных рыс ён аналагічны іншым пасагам і часткам НК і нясе ўсе азнакі твора Буднага. Тут таксама ўжываецца сэнсавая рубрыкацыя, пералікі, аргументы і біблейныя цытаты, рытарычныя пытанні, рытарычныя звяртанні, рытарычныя заклікі, высновы і да т. п. Чаму Будны не стаў падзяляць гэты трактат пытаннімі на асобныя кампаненты – няясна. Можна выказаць меркаванне, што трактат, папярэдне напісаны Будным, быў залучаны ў НК у апошні момант перад наборам тэксту, калі Будны не мог адрэдагаваць яго, або гэта адбылося без ведама самога Буднага.

Пасля трактата ў помнік зноў вяртаюцца пытанні. Аднак па іх характару можна заўважыць пэўную чужыннасць і іншароднасць усяго трактата. Пасля яго выступае пытанне пра інвакацыю, што сэнсавы працягвае ранейшую тэму пра клятву і прысягу:

Што Богъ обещаль тымъ, которые бы имени его з вѣрою а потребне призывали? (арк. 26а); гэта дарэчы апошняе пытанне, прысвечанае разгляду трэцяга запавету.

У такім атачэнні трактат пра неабавязковасць манаства выглядае як выпадковая ўстаўка. З гэтага можна зрабіць выснову, што выданне ці набор НК адбываўся не ў прысутнасці Сымона Буднага. Пры гэтым яму не

хапала або часу, каб азнаёміцца з усімі зробленымі зменамі, або паўнамоцтваў, каб зрабіць істотныя змены ў набраным тэксце. Таксама ясна, што ён не выступаў і наборшчыкам тэксту помніка.

Добра бачна, што падзел катэхізіса на пытанні (артыкулы) абумоўлены не толькі логікай падачы матэрыяла, але таксама і мэтамі кампазіцыі. Адно артыкулы раскрываюць агульныя пытанні, іншыя – прыватныя ці дэталізуючыя пытанні. Таксама адны артыкулы з’яўляюцца больш-менш самастойнымі, тады як іншыя звязаныя з суседнімі і служаць іх працягам або развіццём.

Літаратура

1. Жураўскі, А.І. Гісторыя беларускай літаратурнай мовы / А.І. Жураўскі. – Мінск, 1967. – Т. 1.
2. Жураўскі, А.І. Лексічныя асаблівасці «Катэхізіса» Сымона Буднага / А.І. Жураўскі // Беларуская лінгвістыка. – 2007. – Вып. 60. – С. 22–30.
3. Карский Е.Ф. Два памятника старого западнорусского наречия: 1) Лютеранский катехизис 1562 г. и 2) Католический катехизис 1585 г. / Е.Ф. Карский // ЖМНП. – 1893. – Ч. 288. – № 8 (август). – С. 406-430.
4. Карский Е.Ф. Труды по белорусскому и другим славянским языкам / Е.Ф. Карский, ред. В.И. Борковский. – М., 1962.
5. Клімаў І.П. Стылістычныя асаблівасці артыкулаў у «Катэхізісе» (Нясвіж, 1562) Сымона Буднага // Библиотеки и музеи в современной образовательной и социокультурной среде: сохранение традиций и перспективы развития: Мат-лы Междунар. науч.-практич. конф., посв. 75-летию факт-та инф.-док. коммуникаций Бел. гос. унив-та культуры и искусств, Минск, 24-26 сент. 2019 г. – В 2 ч. – Минск, 2019. – Ч. 2. – С. 146–148.

Е.В. Крикливец (Витебск)

ПОВЕСТЬ-ПРИТЧА В РУССКОЙ И БЕЛОРУССКОЙ ПРОЗЕ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XX ВЕКА

В литературном процессе второй половины XX века происходит расширение ассоциативных границ произведения, активное использование писателями вторичной художественной условности, что приводит к модификации эпических форм не только на внешнем, но и на внутреннем (содержательном) уровне. В русской и белорусской прозе нередко возникает своего рода симбиоз фольклорных и литературных жанров, когда прозаики, стремясь к осмыслению и изображению действительности в метафорическом ключе, апеллируют к фольклорным методам и приемам создания характеров, построения сюжетных схем. Появляется синтетическая жанровая форма – *повесть-притча*. Принято различать притчу-наставление, аллегория в которой затрагивает бытовую, повседневную сферу человеческой жизни (такowymi являются многие притчи Соломона) и притчи, призванные сделать «осязаемыми» категории духовной жизни, индивидуального нравственного выбора и